

УДК 330.111.4

М. С. Хомяк,

к. е. н., докторант, Національний університет Державної податкової служби України, м. Ірпінь

СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ВАЛОВОГО РЕГІОНАЛЬНОГО ПРОДУКТУ В УКРАЇНІ

М. Khomjak,

Ph.D. of economy, PhD student, National University of State Tax Service of Ukraine, Irpin

SPECIFICITY OF FORMING GROSS REGIONAL PRODUCT IN UKRAINE

Незважаючи на постійне зростання ВВП навіть у кризовий період, спостерігаються значні структурні диспропорції у розвитку різних регіонів України, що найчіткіше проявляється у відмінностях соціально-економічного розвитку, а також валового регіонального продукту по країні. Такі розбіжності мають негативний характер в умовах економічних перетворень, а особливо у період обрання шляху децентралізації. В сучасних умовах формування валового регіонального продукту є важливою передумовою забезпечення економічної стабільності, тому аналіз його структури та підтримка малорозвинених регіонів є стратегічно важливим завданням. З огляду на нестабільність в державі, анексію Криму, військові дії на Донбасі, а також проблему децентралізації, що гостро постала в сучасних умовах, необхідним є відновлення структурних зв'язків в регіонах, реалізація стимулюючої фінансової політики держави, а також забезпечення стимулювання та вирівнювання економік регіонів для зменшення диспропорцій у фінансуванні, оскільки в умовах децентралізації зі збереженням сучасних тенденцій відбудеться різке скорочення обсягів валового регіонального продукту в малорозвинених регіонах, що призведе до їх прискореного занепаду та матиме негативний вплив на економіку країни в цілому, особливо в умовах реформування економіки в європейському напрямі.

Despite steady GDP growth even during the crisis, there are significant structural imbalances in various regions of Ukraine, most clearly manifested in the differences of socio-economic development, and the gross regional product in the country. Such differences may be negative in terms of economic changes, especially during the changes towards decentralization. In modern conditions, forming gross regional product is an important precondition for economic stability, so the analysis of its structure and support of underdeveloped regions is strategically important. Because of the instability in the country, the annexation of the Crimea, the Donbass hostilities, and the issue of decentralization, which arose in the present conditions, it is necessary to restore structural relationships in the region, to implement stimulating financial policies, to provide incentives for alignment of regional economies to reduce disparities in funding. Under decentralization preserving current trends, we will have sharp decline in gross regional product in underdeveloped areas having a negative impact on the economy as a whole, particularly in restructuring the economy towards Europe.

Ключові слова: валовий регіональний продукт, фінансова політика, соціально-економічний розвиток регіону, диспропорції, інвестиції.

Key words: gross regional product, financial policy, economic and social development of the region, disparities, investments.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Незважаючи на постійне зростання ВВП навіть у кризовий період, спостерігаються значні структурні диспропорції у розвитку різних регіонів України, що

найчіткіше проявляється у відмінностях соціально-економічного розвитку, а також валового регіонального продукту по країні. Такі розбіжності мають негативний характер в умовах економічних перетворень, а особливо в період обрання шляху децентралізації.

Таблиця 1. Валовий регіональний продукт

	Валовий регіональний продукт (млн грн.)			Валовий регіональний продукт у розрахунку на одну особу (грн.)		
	2011	2012	2013	2011	2012	2013
Україна	1302079	1459096	1522657	28488	32002	33473
АР Крим	38220	44536	46393	19467	22675	23595
Вінницька	29099	33024	36191	17768	20253	22303
Волинська	17637	20005	20622	16993	19249	19817
Дніпропетровська	140020	147970	152905	42068	44650	46333
Донецька	161021	170775	164926	36446	38907	37830
Житомирська	21928	24849	25676	17184	19551	20286
Закарпатська	18054	21404	21400	14455	17088	17044
Запорізька	49525	54828	54352	27567	30656	30526
Івано-Франківська	26752	32286	33196	19386	23379	24022
Київська	59154	69663	68931	34420	40483	39988
Кіровоградська	20041	22056	25313	19918	22082	25533
Луганська	57202	58767	55108	25067	25950	24514
Львівська	52103	61962	63329	20490	24387	24937
Миколаївська	27633	29205	32030	23402	24838	27355
Одеська	61499	64743	69760	25748	27070	29118
Полтавська	52252	56580	58464	35246	38424	39962
Рівненська	19302	21795	22004	16735	18860	19003
Сумська	22907	24933	26765	19800	21722	23517
Тернопільська	16294	17957	18085	15055	16644	16819
Харківська	76866	82223	85315	27966	29972	31128
Херсонська	18448	19357	20767	16990	17910	19311
Хмельницька	22843	26237	26426	17260	19920	20165
Черкаська	27012	31265	33087	21082	24558	26168
Чернівецька	11969	13166	13757	13228	14529	15154
Чернігівська	21165	23934	24237	19357	22096	22603
м. Київ	223774	275685	312552	79729	97429	109402
м. Севастополь	9359	9891	11066	24564	25872	28765

АНАЛІЗ

ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

З огляду на актуальність проблеми формування валового регіонального продукту, їй присвячено праці таких зарубіжних вчених: А. Амін, Д. Дурантон, Р. Камагні, Р. Мартін, К. Морган, Д. Норт, М. Портер, Р. Річтер.

Зважаючи на те, що формування валового регіонального продукту в останні роки набуло важливого значення в Україні, над його дослідженням працювали і вітчизняні науковці, зокрема В. Бабаєв, В. Бакуменко, В. Бодров, М. Корецький, О. Коротич, В. Куйбіда, Ю. Куц, О. Лазор, М. Латинін, Т. Лозинська, В. Мамонова, В. Удовиченко та ін.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є визначення специфіки формування валового регіонального продукту в Україні для підвищення ефективності його створення в майбутньому.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Одними з головних проявів диспропорцій у розвитку регіонів є розбіжності в соціально-економічному розвитку та обсягах виробленого валового регіонального продукту в цілому та на душу населення в регіоні, адже узагальнюючим показником, який характеризує рівень розвитку економіки регіону є саме валовий регіональний продукт, розрахунок якого почався в 2004 р.

У результаті аналізу виробленого валового регіонального продукту по регіонам та на душу населення можна зробити висновок, що станом на 2013 р. у порівнянні з 2011 р. у всіх областях спостерігалось їх зростання, лише в Луганській області відбулось суттєве зниження. Також у Закарпатській, Запорізькій, Київській областях відбулось зниження валового регіонального продукту на душу населення в 2013 р. в порівнянні з 2014 р., а також в Рівненській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій областях його збільшення відбулось незначними темпами (табл. 1) [1].

Значною мірою такі розбіжності зумовлені як регіональними особливостями, так і промисловим спадом 1990-х рр. Також важливе значення мали світова економічна криза 2008—2009 рр. та перевиробництво в світі чавуну, сталі і прокату [2], що призвело до скорочення валового регіонального продукту в тих областях, де раніше спостерігалось стрімке зростання. Воно спостерігається і надалі.

Ще однією особливістю є те, що на території країни є регіони з сировинною спрямованістю, формування валового регіонального продукту в яких суттєво відрізняється. До таких районів, зокрема, належать Дніпропетровська, Донецька та Полтавська області.

Стимулюючим фактором розвитку регіонів, а отже, і формування валового регіонального продукту, є інвестиції. За офіційними даними останнього комплексного дослідження структури валового регіонального продукту, що охоплює період січня — квітня 2011 р., у 12 областях рівень інвестування за цей період не досягнув показників попереднього року, а в Житомирській області не досягнув навіть половини, склавши лише 34 % (табл. 2) [3].

Проте необхідно зауважити, що зазначені дані можуть бути неточними і не відображати реальний стан економіки регіонів. Це зумовлено тим, що такий показник повинен охоплювати значну кількість факторів. Навіть на сучасному етапі низка компонентів ВВП України визначається лише централізовано, і не розподіляється по окремих регіонах України, тобто не включається в показник ВРП. До таких компонентів належать:

- неринкові колективні послуги, що надають державні установи суспільству в цілому (послуг оборони, державного керування);
- інші неринкові послуги, фінансовані за рахунок державного бюджету, інформації про які бракує, відсутня на регіональному рівні;
- послуги фінансових посередників, діяльність яких рідко обмежується чітко окремими регіонами;
- послуги зовнішньої торгівлі [4, с. 23].

Таблиця 2. Окремі показники розвитку регіонів за січень — квітень 2011 р. у % до аналогічного попереднього періоду

Регіон	Індекс промислової продукції	Темп зростання валової продукції сільського господарства	Обсяг інвестицій в основний капітал	Темп зростання обсягу інвестицій у житлове будівництво	Темп зростання прибутків прибуткових підприємств від звичайної діяльності до оподаткування
Україна	108,5	104,0	112,0	95,5	119,8
АР Крим	108,4	103,0	222,3	115,0	146,8
Вінницька	103,5	102,0	187,7	91,4	99,7
Волинська	113,4	102,1	101,2	45,9	64,4
Дніпропетровська	104,3	107,3	103,3	55,3	351,9
Донецька	116,7	111,6	192,8	81,0	47,1
Житомирська	110,1	101,5	34,1	45,2	61,7
Закарпатська	107,6	102,1	104,7	83,5	111,0
Запорізька	111,4	100,3	73,2	82,5	155,3
Івано-Франківська	129,3	109,1	94,6	86,4	232,3
Київська	111,7	107,8	92,2	194,3	106,9
Кіровоградська	118,1	103,1	199,2	28,6	240,3
Луганська	110,7	101,7	99,4	45,5	171,0
Львівська	116,7	102,8	123,3	63,8	119,2
Миколаївська	106,8	104,8	94,9	78,7	108,4
Одеська	90,0	100,4	65,9	94,0	104,9
Полтавська	96,8	100,1	93,4	93,6	361,3
Рівненська	109,1	104,4	64,3	37,0	144,6
Сумська	101,5	101,1	113,3	92,4	183,2
Тернопільська	109,7	104,0	155,1	158,8	115,2
Харківська	100,6	111,6	136,7	45,8	151,8
Херсонська	96,6	101,4	95,3	51,3	52,4
Хмельницька	114,0	109,5	111,6	71,0	351,6
Черкаська	101,9	100,9	68,8	49,6	69,3
Чернівецька	103,2	101,7	78,9	72,2	192,4
Чернігівська	99,3	97,6	110,2	58,9	148,3
м. Київ	106,6	-	126,0	124,3	103,2
м. Севастополь	107,7	-	139,0	252,8	82,4

Проте при здійсненні оцінки рівня валового регіонального продукту завжди користуються макроекономічними показниками як одними з таких, що визначають рівень розвитку регіону. До таких показників належать надмірна частка споживання та недостатні обсяги нагромадження в умовах нерозвиненості внутрішнього ринку, інституційна нерозвиненість фінансової системи, несприятливі умови для довгострокового інвестування, високий рівень експортної спеціалізації тощо [5].

Таким чином, виходячи з рівня розвитку регіону, можна певною мірою з'ясувати, яким є стан його макроекономічних показників.

Ще одним суттєвим фактором, що визначає обсяги валового регіонального продукту та його структуру є населення регіону. Так, негативний вплив на його чисельність має природне скорочення, а також ситуація, що складається на регіональному ринку праці. Зокрема, високий рівень безробіття характерний для аграрних та індустріальних регіонів. Високий рівень безробіття в регіоні призводить до того, що знижується також і рівень оплати праці, а її зниження є одним з важливих чинників деградації робочої сили, оскільки позначається на її кваліфікаційних та фізичних характеристиках. В той же час такі умови стимулюють населення до міграції м'ягткової, сезонної чи постійної до регіонів з більш сприятливими умовами, що призводить до значного послаблення трудового потенціалу, а отже і негативної тенденції у формування валового регіонального продукту. В той же час для більшості регіонів України характерна від'ємна внутрішня міграція.

Ще одним із факторів розвитку регіону та нарощування виробленого в ньому валового регіонального продукту є структура промисловості. Проте і тут відбуваються певні зрушення. Якщо раніше значні темпи розвитку спостерігались в регіонах з розви-

неною металургійною та паливною промисловістю, то в останні роки дещо вищий темп зростання демонструють області з розвиненими машинобудівними комплексами, хоча, як видно з таблиці 1, в Запорізькій області навпаки відбулось його скорочення після припинення діяльності Авто ЗАЗ. Таким чином, відбувається певний структурний перерозподіл, завдяки чому більш розвинені раніше регіони поступово втрачають своє лідерство. Також значною мірою ці зрушення зумовлені військовими діями на території Донбасу, за рахунок чого економіка регіону майже зупинилась, а в структурі економіки країни відбулись певні зрушення в результаті необхідності нарощування військового потенціалу та відновлення роботи підприємств з виготовлення та обслуговування зброї та військової техніки, а також наукових центрів, що спеціалізуються на військових розробках.

Також важливим є той факт, що сировино орієнтовані регіони починають зіштовхуватись з низкою проблем, що мають негативний вплив на обсяги валового регіонального продукту: руйнування природно-ресурсного потенціалу та погіршення екологічної ситуації в країні та регіонах. Додатковим фактором, що погіршує ситуацію в цьому напрямі є також деформована структура виробництва. Вона не лише негативно впливає на екологічний стан, але і погіршує якісний та кількісний стан трудового потенціалу регіонів України, адже в індустріально розвинених регіонах, які є найбільш екологічно забрудненими, спостерігається особливо складна демографічна ситуація.

Таким чином, можна зробити висновок, що валовий регіональний продукт в Україні формується в умовах посилення міжрегіональних відмінностей, що відображає послаблення міжрегіональних зв'язків та територіальної єдності національної економіки. Негативними наслідками зростаючих регіональних соціально-еконо-

мічних диспропорцій та територіальної дезінтеграції, зокрема, є:

— посилення фрагментарного, ситуативного характеру державного регулювання економіки;

— ускладнення в реалізації державою цілісного та ефективного макроекономічного регулювання, оскільки реалізація певних макроекономічних заходів матиме ефективний вплив лише на певні сегменти економіки або території та не приноситиме загального очікуваного макроекономічного ефекту;

— гальмування територіальної дифузії (розповсюдження) економічних ресурсів та інновацій — як технологічних, так й інституційних;

— слабка дифузія технологічних інновацій внаслідок послабленого впливу дію інтенсивних чинників економічного зростання та посилення екстенсивних;

— домінування екстенсивних чинників економічного зростання, що поглиблює макроекономічні диспропорції, проявом чого є прискорення інфляційних процесів;

— слабка територіальна дифузія інституційних інновацій, що спричиняє гальмування, повільну та суперечливу реалізацію інституційних реформ, насамперед, — ринкових;

— послаблення територіальної єдності держави і зростання політичного міжрегіонального протистояння та ризику територіального розколу держави [6].

Внаслідок цього в сучасних умовах не відбувається формування ефекту синергії, за якого комбінування результату функціонування регіонів перевищує загальну суму результатів діяльності окремо взятих функціонуючих регіонів, що призводить до ускладнення в забезпеченні цілісного системного державного управління. Таким чином, у сучасних умовах необхідно є структурна модернізація національної економіки, покликана на усунення негативних чинників, що мають місце в сучасних умовах. Це є важливим також в умовах децентралізації, адже послаблення централізованого управління не слугуватиме вирівнюючим фактором, а навпаки, призведе до поступового запускання регіонів та до того, що з'являтимуться міста-привиди, як це вже відбувається в Німеччині, особливо на в її східній частині, де внаслідок структурних змін провадилась недостатньо раціональна регіональна політика [7].

Також не можна при реформуванні регіональної політики в напрямі підвищення ефективності формування валового регіонального продукту спиратись лише на твердження, що регіональні диспропорції значною мірою є наслідком структурних диспропорцій економіки України [8], оскільки у багатьох сферах існує і зворотний зв'язок. Тож, обгрунтована економічна політика регіонального рівня може виступати вагомим фактором економічного зростання країни в цілому.

ВИСНОВКИ

У сучасних умовах формування валового регіонального продукту є важливою передумовою забезпечення економічної стабільності, тому аналіз його структури та підтримка малорозвинених регіонів є стратегічно важливим завданням. З огляду на нестабільність у державі, анексію Криму, військові дії на Донбасі, а також проблему децентралізації, що гостро постала в сучасних умовах, необхідним є відновлення структурних зв'язків у регіонах, реалізація стимулюючої фінансової політики держави, а також забезпечення стимулювання та вирівнювання економік регіонів для зменшення диспропорцій у фінансуванні, оскільки в умовах децентралізації зі збереженням сучасних тенденцій відбудеться різке скорочення обсягів валового регіонального продукту в малорозвинених регіо-

нах, що призведе до їх прискореного занепаду та матиме негативний вплив на економіку країни в цілому, особливо в умовах реформування економіки в європейському напрямі.

У подальшому, з огляду на несприятливі умови щодо фінансування програм регіонального розвитку та забезпечення ресурсами регіони, дослідження доцільно зосередити на проблемі формування механізму кредитування розвитку регіонів.

Література:

1. Валовий регіональний продукт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2008_u.htm
2. На світовому ринку сталі спостерігається перевиробництво — експерт [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://newsradio.com.ua/2014_02_25/Na-sv-tovomu-rinku-stal-sposter-ga-tsja-perevir-obnictvo-ekspert/
3. Соціально-економічний розвиток України (регіональний розріз) за січень-квітень 2011 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/so_ek_r_u/soekru_rr/sesr_04_2011.zip
4. Базилевич В.Д. Макроекономіка / В.Д. Базилевич, Л.О. Баластрим. — К.: Атіка, 2002. — 368 с.
5. Жаліло Я.А., Бабанін О.С., Белінська Я.В. та ін. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / За заг. ред. Я.А. Жаліло. — К.: НІСД, 2009. — 142 с.
6. Возна Л. Основні суперечності та перспективи використання соціально-економічного потенціалу регіонів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/august08/19.htm>
7. В Німеччині росте число городів-призраків [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://khabar.kz/ru/news/v-mire/item/15685-v-germanii-rastet-chislo-gorodov-prizrakov>
8. Ревенко А. Асиметрія регіонального розвитку / Андрій Ревенко // Дзеркало тижня. — 2006. — № 18. — С. 13—19.

References:

1. Gross regional product (2015), available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vrp/vrp2008_u.htm (access date January 28, 2016).
2. There is overproduction on the world market — expert (2014), available at: http://newsradio.com.ua/2014_02_25/Na-sv-tovomu-rinku-stal-sposter-ga-tsja-perevir-obnictvo-ekspert/ (access date January 28, 2016).
3. Socio-economic development of Ukraine (regional section) for January-April 2011 (2011), available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2011/so_ek_r_u/soekru_rr/sesr_04_2011.zip (access date January 28, 2016).
4. Basilevich, V.D. Balastrim, L.O. (2002), Macroeconomics, Atika, Kyiv, pp. 368.
5. Jalilo, Ja.A. Babanin, O.S. Belinska, Ja.V. and others (2009), The economic crisis in Ukraine: Dimensions, Risks, Prospects, under reduction of Ja.A. Jalilo, NISD, Kyiv, pp. 142.
6. Vozna, L. Contradictions and prospects of social and economic potential of regions of Ukraine (2011), available at: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/august08/19.htm> (access date January 28, 2016).
7. In Germany is growing number of ghost-towns (2014), available at: <http://khabar.kz/ru/news/v-mire/item/15685-v-germanii-rastet-chislo-gorodov-prizrakov> (access date January 28, 2016).
8. Revenko, A. (2006), "Asymmetry of Regional Development", Dzerkalo tijmja [Mirror of the week], 2006, № 18, pp. 13—19.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2016 р.